SOUČASNÉ KONCEPTY DĚJIN V TEXTECH MAĎARSKÉ POSTMODERNY

Göröździ, Judit. *Dejiny v súčasných maďarských románoch*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2019, 167 s.

Mata Pató
Univerzita Pardubice
marta.pato@upce.cz

Literární vědkyně Judit Göröździ se ve své nejnovější monografii zaměřila na současný maďarský historický román. Jedním z formálních kritérií byl výběr takového předmětu literární analýzy, který by mohl český a slovenský čtenář verifikovat vlastní četbou. Předmětem studií jsou proto texty současných maďarských prozaiků, které jsou dostupné v českém nebo slovenském překladu. Jednotlivé studie tak nabízejí významnou kontextualizaci próz, které rezonují (nebo přesněji mohly by rezonovat) i v literatuře jazyka svého překladu, v češtině. Pál Závada, László Darvasi, László Krasznahorkai, Péter Nádas i Péter Esterházy jsou v současné české překladové literatuře zastoupeni minimálně dvěma přeloženými díly, Péter Nádas je dokonce držitelem pražské Ceny Franze Kafky (2003). Přesto si můžeme položit otázku, k čemu potřebuje český literární vědec knihu napsanou ve slovenštině, jejímž předmětem je současný maďarský historický román.

Jako bazální konstatování se jeví, že maďarská literatura je od Nerudových a Arbesových překladů motivovaných fascinací maďarskou revolucí, přes popularitu historických románů Móra Jókaiho v českých překladech,[1] až k současným pokusům o zasazení maďarské postmoderny do myšlení o střední Evropě[2] součástí našeho kulturního kontextu, nehledě na společně sdílené kulturní rámce s tzv. menšinovými Maďary v období Československa, ať si tuto sounáležitost a meziliterárnost česká nebo československá kultura přiznává,[3] či nikoliv. Ne náhodou je výrazným tématem teoretického zkoumání maďarské literární vědkyně působící v bratislavském Ústavu svetovej literatúry SAV právě problematika literární recepce a literárního transferu.[4] Judit Göröździ se přitom neomezuje jen na teorii literární recepce, ale rovněž tvoří mezi literaturami funkční mosty, a to jednak formou metaliterární kontextualizace

1 Viz Kolmanová, Simona. *Mladý Čech: Maďarský romanopisec Mór Jókai v českých překladech*. Praha: Karolinum, 2009.

2 Trávníček, Jiří (ed.). *V kleštích dějin: Střední Evropa jako pojem a problém*. Brno: Host, 2009.

3 Kapitoly věnované maďarské literatuře Československa jsou čas od času zahrnuty v reprezentativních kompendiích, např.: Dědina, Václav — Pražák, Albert — Novotný, Miloslav (eds.). *Československá vlastivěda. Díl VII., Písemnictví*. Praha: Sfinx, 1933; Šámal, Petr — Pavlíček, Tomáš — Barborík, Vladimír — Janáček Pavel a kol. *Literární kronika první republiky: Události, díla, souvislosti*. Praha: Academia — Památník národního písemnictví — Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018.

4 Göröździ, Judit — Magová, Gabriela (eds). *Tvorivosť literárnej recepcie — Az irodalmi recepció kreativitása*. Bratislava: Veda, 2008.

OPEN ACCESS

jednotlivých již přeložených próz,[5] jednak účastí na překladech uměleckých děl z maďarštiny do slovenštiny a naopak. Ve středoevropském prostoru je těsná spolupráce literárních vědců a překladatelů nikoliv ojedinělá, ale stále potřebná a role literárně erudovaného odborníka v iniciaci překladů umělecky a myšlenkově náročných děl je nezanedbatelná, jakkoliv tato práce není součástí současného vědeckého vykazování. V českém prostředí takovouto roli sehrál v druhé polovině 20. století profesor pražské Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Petr Rákos (1925–2002), který se praktickými kroky zasadil o zkvalitnění výběru překladů maďarských knih do češtiny a sám řadu překladů opatřil dodnes cennými paratexty.[6] Kontextualizujícím paratextům k překladům z maďarštiny do češtiny se věnuje i nejnovější monografie pražského hungaristy Evžena Gála.[7] Ohled na recipienta, který při výkladu maďarské literatury uplatňoval košický rodák Rákos, je cenným specifikem české a slovenské hungaristiky a jejího pokusu o vystoupení z marginalizovaného postavení v rámci českého literárního diskurzu. V současné době je to právě Judit Görözdi, kdo systematicky pracuje s překladateli i nakladateli a neviditelně stojí za překlady takových děl, která reflektují proměny našeho myšlení a světa a která mají potenciál rezonovat i v myšlení přijímající kultury.

Současná maďarská postmoderní próza není snadno přístupná. Příkladem je bohatě překládané dílo Pétera Esterházyho (1950–2016), jehož prozaická tvorba je v češtině i ve slovenštině z velké části k dispozici. V *Obrazech kulturních dějin Střední Evropy* označil Martin C. Putna Esterházyho za představitele katolické postmoderny, na pevnější zasazení do rámců české nebo středoevropské literární reflexe našeho světa ale Esterházyho dílo ještě čeká.

Görözdi nabízí konceptualizaci postmoderní maďarské prózy jako možného prostoru dekonstrukce a rekonstrukce dějinného vědomí. V kapitole věnované Péteru Esterházymu konkretizuje specifika jeho literárního uchopení historické látky. Přesvědčivost literárního zpracování minulosti v kontrastu s plochým lineárním vyprávěním akademických pojednání ukazuje na Esterházyho způsob práce s jazykem zohledňující a tematizující záludnost literárních tropů a figur. Afektivní povaha Esterházyho psaní a sebereflexivita afektu vyjádřená v textu jako by předbíhala dnes tak módní dějiny emocí. Görözdi poukazuje na kreativně pojatou problematiku metahistorie, kterou Esterházy uměleckými prostředky vnáší do svých próz posledního dvacetiletí. Zároveň Görözdi identifikuje u Esterházyho herní prvek dekonstrukce příběhu, dechronologizaci a restrukturalizaci narativních rámců prostřednictvím literárních postupů, jako je například persifláž. Na tento rys současných maďarských historických románů ostatně upozornil na příkladu próz Pála Závady a Zsuzsy Rakovszky už před deseti lety článek v časopisu *Host*.[8]

Cílem recenzované monografie evidentně není nastolení nového diskurzu, pro nějž by analyzované prózy sloužily jako předmět důkazního řízení. Problematika současného maďarského historického románu je v předkládané monografii nahlížena

5 Görözdi, Judit (ed.). *Priestory vnímania: O tvorbe Pétera Nádasa*. Bratislava: Kalligram, 2011.

6 Viz např. Rákos, Petr. *Neúnavná slova: Filologova lyrika*. Praha: Academia, 2011.

7 Gál, Evžen. *Cesty a portréty…: Moderní maďarské literatury v českém kontextu*. Praha: Karolinum, 2020.

8 Csordás, Gábor. *Opanování dějin narativem?: Maďarské literární perspektivy*. Host, 25, 2009, č. 7, s. 104–109.

OPEN ACCESS

z více úhlů. S ohledem na povahu analyzovaného materiálu Görözdi nabízí různé interpretační rámce — prózy Pétera Nádase analyzuje v rámci konceptu dějin těla a tělesnosti; romány Darvasiho, Mártona a Grendela uvádí do kontextu s magickým realismem jako modem psaní, který se neomezuje na literárně-historicky definovanou kategorii latinskoamerického románu;[9] zvláštní pozornost věnuje konceptu konce dějin a fikčnímu světu textů Lászlóa Krasznahorkaiho. Se zřetelem na domácí východiska takto eviduje problematizaci historického narativu v moderním akademickém diskurzu historickém i literárněhistorickém a postmoderní literatura v její interpretaci v mnohém předjímá četná témata současné historické vědy. Prózy Pála Závady v kapitole „Obraz, narativ, dějiny" dává Görözdi do spojitosti se Závadovou vědeckou, sociologickou minulostí a Závadovu beletrii čte mimo jiné jako zpochybnění postupů paměťových studií tváří v tvář fotografickému médiu. Román Zsuzsy Rakovszky *Stín hada* naopak interpretuje (v souladu s maďarskou literární kritikou poukazující na freudovské inspirace) se zřetelem na genderový aspekt výkladu dějin a specifické vnímání ženy v postmoderním diskurzu. Görözdi polemizuje s esencialistickými požadavky na historický román Györgye Lukácse a upozorňuje na subverzivitu analyzovaného románu *Stín hada*. Román podle ní záměrně nepředkládá tradiční příběh zajatkyně odvlečené protivníkem, ale „vnútorné uväznenie obyčajnej ženy symbolickými putami, ktoré sa stanú ozajstným žalárom identity" (s. 75).

Romány, které Judit Görözdi v práci analyzuje, patří mezi vrcholná díla současné maďarské prózy. Jejich autoři se formovali v období uvolněné a plodné atmosféry maďarských intelektuálních center osmdesátých a devadesátých let a Görözdi přesvědčivě dokládá, že společným znakem těchto textů je poučená dekonstrukce zastaralých, nevyhovujících velkých narativů. Autorka nabízí několik teoretických rámců pro zasazení maďarských postmoderních románů do společného (středo)evropského kontextu. Dokážu si představit, že by i přes specifika, která maďarská literatura má, šlo do takto vytvořených širších středoevropských rámců zasadit například postmoderní historickou prózu Vladimíra Macury nebo texty Daniely Hodrové.

Judit Görözdi je v českém literárním diskurzu doposud přítomna kapitolou věnovanou menšinové maďarské literatuře v meziválečném Československu.[10] Recenzovaná monografie se teritoriálně neomezuje, reaguje na domácí i západní myšlenkové impulsy a otevírá se obecněji položeným otázkám. Obrací se na čtenáře, který maďarskou, potažmo evropskou překladovou literaturu vnímá už nikoliv v rámci proměn zobrazení (středo)evropského člověka ve vlastním dějinném narativu, ale v kontextu adekvátního zobrazení konce takto pojatých dějin.

9 K této problematice viz tematické číslo časopisu *World Literature Studies* (Magický realizmus v literaturách strednej Európy), 8, 2016, č. 2.

10 Görözdi in Šámal, Petr — Pavlíček, Tomáš — Barborík, Vladimír — Janáček Pavel a kol. *Literární kronika první republiky: Události, díla, souvislosti*. Praha: Academia — Památník národního písemnictví — Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2018, s. 266–271.